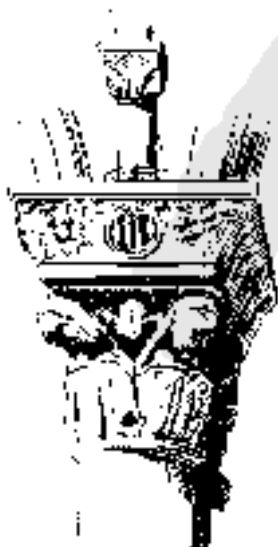

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

RUSIÑOL AL RIPOLLÈS

IGNASI DOMÈNECH

Capitell del claustre de Santa Maria de Ripoll.
Dibuix de Santiago Rusiñol com a il·lustració d'«Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll».

El 22 de juliol de 1880 Santiago Rusiñol, juntament amb Àlvar de la Gàndara i Ramon Picó, dos bons amics i socis com ell de l'Associació Catalana d'Excursions, iniciaren un recorregut que els menà de Ribes de Fresser al cim del Taga i Sant Joan de les Abadesses, per finalment arribar a Ripoll. Podem resseguir el periple gràcies al fet que, com era comú en el si de les associacions excursionistes, l'aventura es convertí en un text publicat en l'*Anuari de l'Associació*. (1) Aquesta mena de narracions o *impressions* esdevingueren una eina eficaç per difondre el coneixement del territori, a mesura que els membres de les associacions excursionistes pentinaven el país i fixaven per primera vegada, en els seus escrits i amb dibuixos o fotografies, les notícies de caràcter geogràfic, històric o antropològic d'una Catalunya que es descobria amb nous ulls.

Santiago Rusiñol entrà a l'Associació d'Excursions Catalana el 30 d'octubre de 1878, i el gener de 1881 s'afilià a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. La primera era fruit de l'escissió –a causa d'una picabaralla política– d'un grup de socis de la segona, que s'havia fundat l'any 1876. La doble filiació era força comuna entre excursionistes catalanistes, que entenien que la confrontació entre les dues entitats no tenia prou pes per arreglar-se en una de sola i perdre així l'oportunitat de participar en els actes d'ambdues. De fet, ja el 12 de juny de 1882, socis de les dues associacions presentaren un escrit demanant la seva fusió, i entre els sotasignats trobem la firma de Rusiñol.

Per copsar la importància d'aquestes associacions en el si de la Catalunya del darrer quart del segle XIX –i sobretot en el seu moment primigeni, justament quan Rusiñol hi participà de forma activa–, cal entendre-les com un veritable marc de defensa de la cultura catalana, de difusió dels coneixements de la seva geografia, així com de l'estudi de la botànica, la geologia i altres àmbits científics, però també de la història, l'art, la llengua i la literatura. L'excursionisme, doncs, va ser un dels pilars fonamentals de la regeneració de la identitat catalana en el marc de la Renaixença. Els òrgans de difusió d'ambdues associacions, així com totes les seves activitats (les vetllades literàries o científiques que es realitzaven a les seves seus), sempre es feien en català, i això en aquell moment significava un veritable acte de catalanisme militant, com ja ho era el nom de la primera.

Les «Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de les Abadessas y Ripoll» esdevenen una veritable radiografia espiritual i intel·lectual de l'artista als dinou anys: les seves inquietuds, interessos i els seus coneixements hi són reflectits. El text traspua una característica exaltació romàntica típica dels postulats de la Renaixença. El paisatge, en aquest cas el del Ripollès, es converteix no solament en un espai a glossar, sinó també en un lloc on vessar l'entusiasme i l'exaltació d'un culte a allò sublim de la natura i a un temps passat que es recupera des de la nostàlgia de la pèrdua. Certament és entranyable veure al llarg d'aquest escrit de joventut com Rusiñol parla des de l'exaltació poètica dels paisatges, la història o l'art, emprant un llenguatge

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

retòric, ple d'adjectius, exclamacions o analogies, un llenguatge manllevat dels discursos i la literatura coetanis. Amb dinou anys Rusiñol caminava per terres del Ripollès com un expedicionari, anotant dades científiques extretes dels baròmetres i termòmetres que transportaven els tres excursionistes, al mateix temps que observava meticulosament els accidents físics del territori, apuntant els seus noms i explicant les rutes a seguir per possibles nous excursionistes. L'exaltació patriòtica movia la veu poètica, alhora que la visió científica de l'explorador al servei de l'Associació el feia ser meticulós en la recollida de dades.

L'ascensió al Taga, que realitzaren amb un guia i transportats per rucs, s'inicià a la una de la matinada. La descripció de la vila de Ribes de Fresser és interessant, i hi conflueixen tots aquells elements que formen el llenguatge de les «Impressions»: dades topogràfiques, elements descriptius del seu urbanisme i edificis més destacats i sobretot un especial interès en la seva gent, a partir de la descripció de la seva vida quotidiana des d'una certa idealització d'aquella manera de viure allunyada del tràfec modern, des del bon pagès que va al mercat fins als joves que es diuen paraules d'amor abans d'entrar a missa de diumenge.

Com també va fer dos anys després en la narració de la seva excursió al castell de Centelles,(2) Rusiñol es mostra nostàlgic d'un temps passat en apropar-se al castell de Ribes. La nit l'ajuda a crear una atmosfera misteriosa mentre els expedicionaris passen per la runa d'aquella obra del segle XI, refeta en el XVIII, però molt malmesa en la Guerra del Francès: «Com parlan á la imaginació las ruinas al comparar lo que fóren y lo que son! ¿Quantas historias hi ha escritas en aquestos llibres de pedra?... ¡Quin atractiu més gran se sent devant d'eix misteri y d'eixa vaguetat!... Devant las ruinas la fantasia s'crea mil historias; veu passar trobadors, senyors feudals, falconers, damas y patges y quan arriba un quasi be á convencer's qu'es veritat tot aquest somni, gira la vista y veu la realitat freda com lo gelen aquestas parets caigudas per la acció del temps, que tot lo abat, si, pero que jamas borrará los recorts qu'ellas inspiran».(3)

L'arribada al cim del Taga i la descripció dels efectes de l'alba des d'aquest mirador privilegiat formen sens dubte un dels passatges més intensos de la narració. Rusiñol descriu el viu cromatisme amb un reguitzell d'adjectius similars a la paleta de colors que emprava en les seves teles: «L'Orient va prenent una tinta rojenca y daurada, las lleugeras boyras que s'arrossegan per las planas se coloran dels tons més vius y prompte una corona de llum, una cascada d'or y pedras preciosas que sembla com que naix dintre lo mar, envia un raig de foch als pichs més alts del Pirineu. Insensiblement totas las muntanyas s'engalanan primer de rosa, en carní després y per fi en lila, la claror va creixent, y desde las més enlayradas carenas fins á

Tipos de la Vall de Ribas. Un jayo.
Dibuix de Santiago Rusiñol com a il·lustració d'«Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll».

las més foscas vemedas del fons de Pardinias, tot lo paysatge se transmuda; lo que abans eran sombras y misteris son are revelacions pera nosaltres; lo que eren negras sotaladas are son valls encisadoras, tots los torrents se purpuren y violan, tots los pichs se coralisan, tot l'horisont se cambia. Los tons més calents que may somia la imaginació més colorista, los colors més brillants que'l Japon intentá imprimir en sas estranyas composicions, sembla que's congreguin en aquesta hora, prenent la forma de delicadas boyras que arrenclaradas s'allunyan, s'embesteixen, s'apilonan, se transforman, se dissipan...».(4)

Aquesta descripció i l'analogia entre els efectes cromàtics de la sortida del sol i les estampes japoneses ens donen a entendre que Rusiñol coneixia la transcendència que l'art del Japó estava tenint a Europa entre els artistes i els intel·lectuals més avançats. Aquest interès, que llavors encara era incipient, cap a final de segle es va generalitzar en el gust modernista. Resulta sorprenent que un jove pintor de dinou anys ja estigués assabentat a la Catalunya de 1880 de l'original qualitat plàstica de l'art japonès, i que mostrés, per tant, una sensibilitat marcadament avantguardista i uns coneixements plenament d'actualitat respecte de les novetats que despuntaven a

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

El Taga des de la vall de Ribes. Dibuix de Santiago Rusiñol com a il·lustració d'«Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll».

França i a Anglaterra.(5) La sensació d'estar llegint una narració escrita per una ploma culta reapareix novament quan Rusiñol enumera la llista d'obres que acull el monestir de Sant Joan de les Abadesses i en fa el comentari, procurant noves dades sobre possibles atribucions cronològiques, diferents a les fins llavors fixades. També és reveladora la seva indignació davant la visió de l'interior de l'església pintada de blanc amb les arcades de faixes grogues i blaves que ell considerava «esencia del mal gust»,(6) des d'un plantejament que mostrava la seva moderna filiació arqueològica.

La visita del monestir de Ripoll és probablement, amb el coronament del Taga, el punt àlgid de l'excursió. Novament Rusiñol pren la via de la recreació històrica, en aquest cas amb la narració d'una mena d'al·lucinació prou curiosa, en què el monestir se li apareix tal i com l'imagina en el passat: «En lo accés de mon desvari he cregut véurer los aparellats pilars del claustre transformarse en fantasmas vaporoses, y qu'en cada una d'ellas s'hi amagava un personatge de nostra historia [...] Al pasarme pe'l costat me dirigian una mirada tal quem m'glassava la sang dintre las venas y seguían llur camí com murmurant piadosa oració. En lo més vell que anava á devant, he cregut reconéixer al gran Vifredo, per sa mirada serena y bondadosa y per la corona comptal que relluía sota son capús».(7) Desfilen en el seu deliri l'abat Oliba, Arnulf o Tallaferro, entre monjos i guerrers anònims, que li serveixen per il·lustrar els lectors sobre la importància del reial monestir en la història del país.

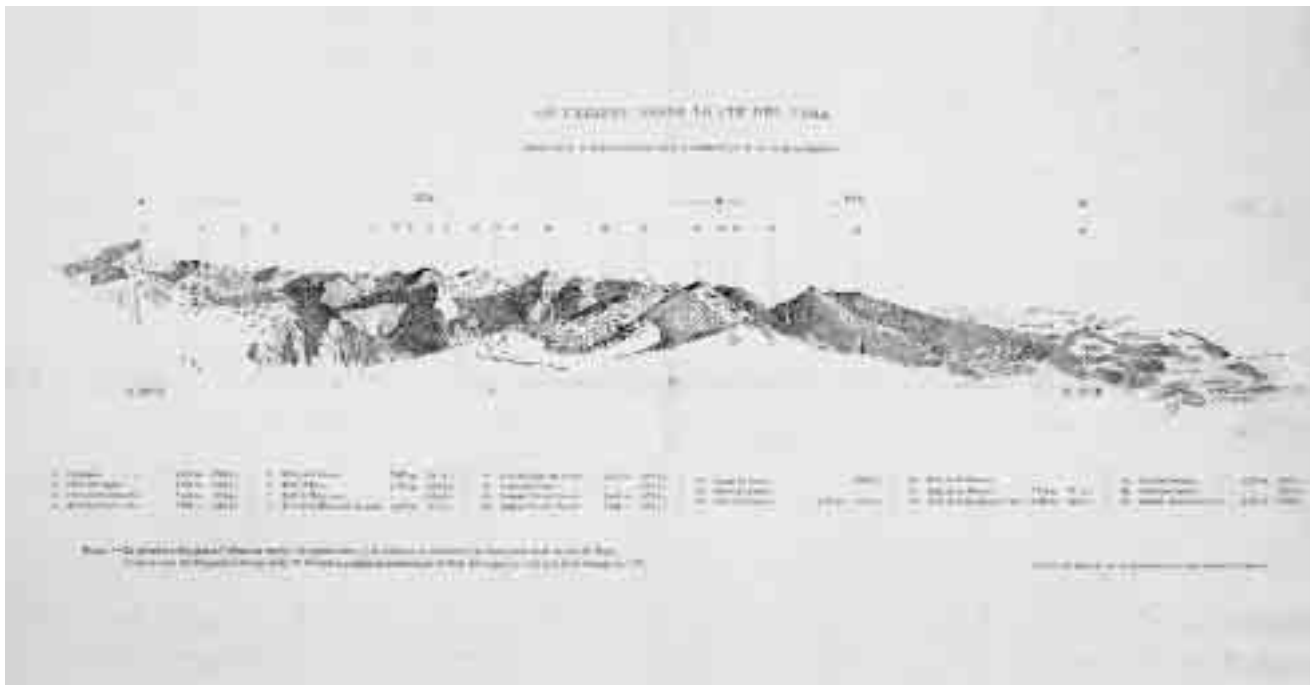
Capitell del claustre de Santa Maria de Ripoll. Dibuix de Santiago Rusiñol com a il·lustració d'«Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll».

Quan els tres expedicionaris arribaren a Ripoll aquell juliol de 1880, el monestir era poc més que una ruïna. Després de la desamortització de 1835 i del seu saqueig i incendi, el conjunt s'havia deteriorat seriosament. No fou fins a l'inici de la dècada dels seixanta que hi hagué un interès en la seva restauració. La Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, que actuava per delegació de la de San Fernando, creà una comissió per a la restauració de Ripoll l'any 1863, formada per Manuel Milà i Fontanals, Andreu de Ferran, Claudi de Lorenzale, Francesc de Vilar i Elies Rogent. Aquest darrer arquitecte realitzà llavors un primer projecte de restauració del conjunt. Des d'aquell moment la restauració de Ripoll fou un dels projectes més importants de la cultura de la Renaixença, i les obres van rebre diners de diferents organitzacions, entre les quals hi havia l'Associació d'Excursions Catalana, tal com apareix en una nota a peu de pàgina del text de Rusiñol i en diferents sumaris d'activitats de l'entitat des de la seva creació.

La visita a les restes del monestir dels tres excursionistes fou guiada per Josep Maria Pellicer, soci representant a Ripoll de la seva associació excursionista i del qual sabem que des de 1867

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

era el delegat de conservació del monument per la Real Academia de San Fernando. Pellicer, fundador del diari *El Ripollès*, en aquell moment ja havia publicat dues monografies sobre el monestir que es podien llegir a la biblioteca de l'Associació.⁽⁸⁾ L'exaltació de Rusiñol en veure el monestir per primera vegada es va anar convertint lentament en una profunda tristesa, en què es barrejaven l'impacte de la bellesa de les formes arquitectòniques i dels fragments escultòrics estesos arreu amb la imatge idealitzada del seu passat esplendorós. Al llarg de la visita realitzà diferents dibuixos de capitells i frisos del claustre, d'un detall de la portalada i de les figures d'un sepulcre que en aquell moment es creia que era el de l'abat Oliba.⁽⁹⁾

Aquests dibuixos, juntament amb els dels dos personatges de la vall de Ribes, una vista del Taga i una panoràmica del Pirineu vist des del cim del Taga –al qual Àlvar de la Gàndara hi afegí les cotes– són un fidel reflex de l'esperit científic de l'excursió. Al final de la narració torna a aparèixer el contrapunt sentimental: «Bellas montanyas del Pyrineu, voras encisadoras del Ter, claustra encantat de Ripoll, carrers ombrívols de Ribas, á Deu siau! Jo guardaré sempre al fons de mon cor, en las més amagadas fibras de mas entranyas una recordança de amor vers vosaltres, jo conservaré gravadas vostras imatjes en mon esperit com un dels recorts més preuhats de ma juvenesa, com un dels somnis més agradables de ma vida, com un suau aroma de mon amor á la patria y a l'art».⁽¹⁰⁾

Ignasi Domènech Vives
és historiador de l'art.

Lo Pyrineu vist desde lo cim del Taga.

Dibuix de Santiago Rusiñol com a il·lustració d'«Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll».

Notes

- 1.- RUSIÑOL, Santiago, «Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll», *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*, Any Primer, 1881 (1882), pàg. 27-53.
- 2.- RUSIÑOL, Santiago, «Lo castell de Centelles. Impressions y paysatge», *Bulletí de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques*, IV, 1882, pàg. 180 i 198.
- 3.- RUSIÑOL, Santiago, «Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll», *op. cit.*, pàg. 38.
- 4.- *Ibid.*, pàg. 40.
- 5.- Una de les exposicions determinants per a la difusió del japonisme a Europa fou l'Exposició Universal de París de 1878. No va ser fins al 1888 que el gran difusor de l'art japonès Sigfried Bing va crear la revista *Le Japon Artistique*, i el 1895 va fundar la galeria L'Art Nouveau, que va donar nom al moviment modernista a França. Anys després, el 1899, curiosament fou aquesta *maison* la que va acollir la primera mostra individual de Rusiñol a París.
- 6.- RUSIÑOL, Santiago, «Impressions de una excursió al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll», *op. cit.*, pàg. 43.
- 7.- *Ibid.*, pàg. 47.
- 8.- PELLICER, J.M., *El monasterio de Ripoll*, Girona, 1872; PELLICER, J.M., *Santa Maria de Ripoll*, Girona, 1878. Més tard publicà una nova monografia: *Santa María del Real Monasterio de Ripoll*, Mataró, 1888.
- 9.- No tots els dibuixos publicats com a il·lustracions del text s'han conservat. Els originals es troben a l'arxiu del CEC.
- 10.- *Op. cit.*, pàg. 53.